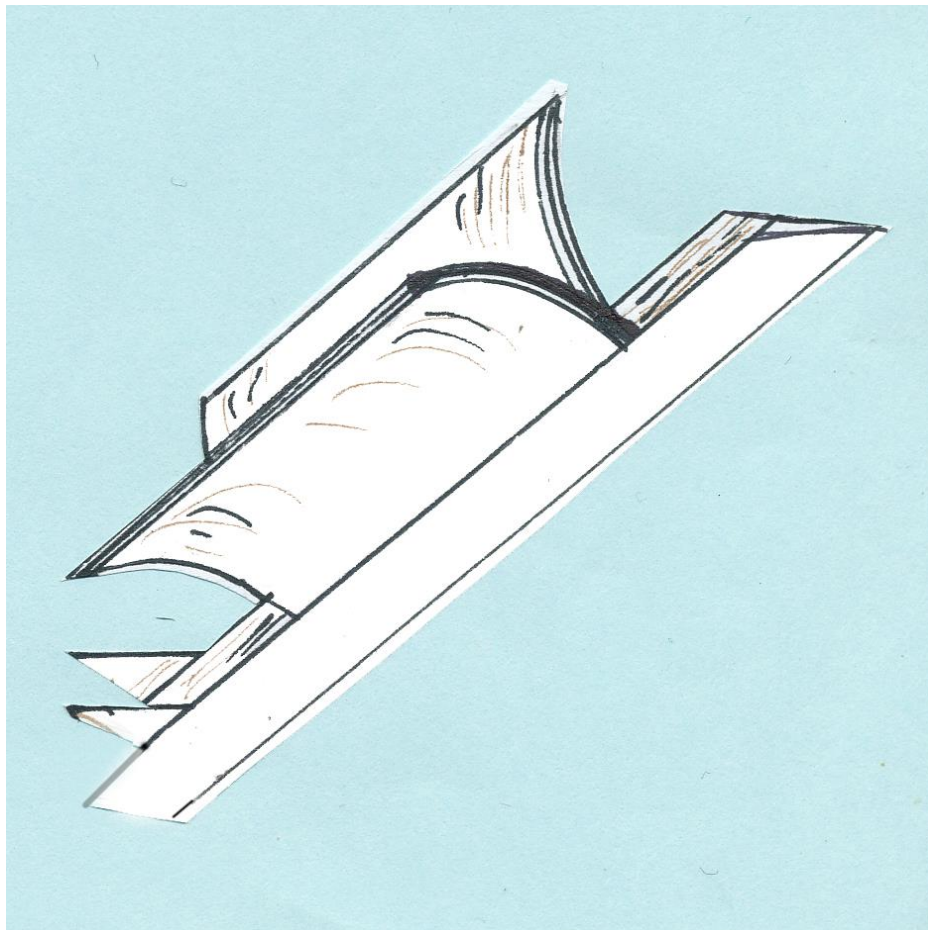

ПРОЧЕТЕНО ОТ НАС

ЦВЕТЪТ НА ДУМИТЕ В „ЧЕРВЕНОКОСАТА“

НА ОРХАН ПАМУК – МЕЖДУ ЦЕННОСТИТЕ И ПОРОКА

Борислава Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Орхан Памук има една особена дарба – с много думи да разказва наглед най-обикновени истории, които обаче в края оставят следи в читателското съзнание именно със своята обикновеност. В центъра на последния издаден роман на турския автор като че ли стои образът на фаталната червенокоса жена, която разклаща света на едно момче на границата между юношеството и зрелостта. Едно момче, чиято страст го обзема дотолкова, че загърбва дълга и честта в стремежа си да задоволи тази своя страст, като по този начин всъщност непознатата червенокоса се оказва неговият съдбоносен избор.

Още с епиграфите на романа у читателя се създава усещането, че тази книга е книга за престъпление, за престъпване отвъд. Отвъд нормата, общоприетото, допустимото. Цитатът от „Раждането на трагедията“ на Ницше: „Според едно древно персийско поверие познанието се ражда в лоното на порока.“, подсказва, че по един мистично-легендарен начин ще се сблъскат ценности и човешки пориви. Защото нима именно порочното не е най-първичният човешки порив? И нима именно стремежът към познание не е носител на най-висши ценности? А нима именно при преплитането на двете не се случва едно пълно достигане на самия себе си?

„Червенокосата“ е роман, чиято основна линия се движи по оста на конфликта баща-син, разкрит през трагедията на Софокъл „Едип цар“ и персийската легенда от епоса „Шах-наме“ за Рустам и сина му Сухраб. Наред с този конфликт обаче се разчитат и поредица други: сигурната професия и несигурното поприще на писател, плътското желание и дълбоката обич, отдаденият майстор и неблагодарният чирак. И всеки един от тези конфликти е движен от неосъзнаваните човешки пориви, олицетворени от образа на *червенокосата*. Цветовият заряд на романа, разкрит още със заглавието, първосигнално и недвусмислено препраща и към друг роман на Памук –

„Името ми е червен“. И в него е извършено убийство, и в него майсторът е предаден от чирака. В този по-ранен роман на автора самият червен цвят също проговаря: „И така, докато оцветяват с мен, аз сякаш казвам на света „Бъди“ и светът се сътворява чрез моя кървавоален цвят.“ Именно чрез прелюбодеянието с червенокосата Джем също се е сътворил, като е дал живот на сина си. Но преди това и тази фатална жена се е сътворила посредством този цвят: „При вас червената коса е дар от Аллах, една предопределена съдба, но в моя случай тя е част от житейския ми път и от същността ми.“ В този последен цитат се открива още един, макар и донякъде парадоксален конфликт: предопределената съдба е противопоставена на избраната от самия човек, което е и още един имплицитен прочит на Софокловата трагедия.

Наред със споменатите конфликти в тази книга се откроява и характерният за Орхан Памук похват ненатрапчиво за читателя, само с няколко щриха да очертае политическата и обществена ситуация в Турция за времето, за което говори. Подобно на жените от по-ранните му романи, и в този те са ситуирани на една гранична позиция между приемливото и скандалното поведение за традиционния мюсюлмански социум, което придава допълнително извънтекстова динамика на наратива. Изобщо, целият роман би могъл да бъде четен най-вече през идеята за хюбриса, но по един съвременен начин. Прелюбодеянието, към което именно червенокосата жена подтиква Джем, чиракът, който изоставя своя учител, преобърнатите семейни ценности и престъпването на общоприетите обществени норми са „бунтовете“ на човека днес. Защото и маргинализираният образ на жената актриса в Турция вече е добре познат от романа „Музей на невинност“. Сякаш в „Червенокосата“ Орхан Памук успява в значително по-малък обем страници да постигне един обобщаващ свят на образите и идеите от предходните си творби.

Любим похват на Памук е и да говори през митовете и легендите. За българския читател Софокловата трагедия „Едип цар“ е добре позната, затова по-голям интерес може би би предизвикала другата древна история, вплетена в сюжета на романа – тази за Рустам и сина му Сухраб от персийския епос „Шах-наме“. В нея не синът извършва отцеубийство, а Рустам убива Сухраб, неспособен да разпознае своя син. И в този свой роман Памук успява да надмogne границите между съвременната проза и древния епос, назовавайки едновременно с това проблеми от днешната действителност.

Известна автобиографичност би могла да бъде разчетена в „Червенокосата“ – Орхан Памук посвещава речта си при получаването на Нобелова награда на своя баща,

който често внезапно е напуснал дома им и е мечтаел да стане писател. Тя носи заглавието „Куфарът на моя баща“, а в „Червенокосата“ Джем бяга от Уста Махмут, като събира вещите си именно в куфара на своя баща, който е напуснал дома си. Лайтмотивът за отсъстващия баща би могъл лесно да бъде проследен и в други романи на турския писател, но в този се превръща в централен проблем, около който се изгражда повествованието. Интересен е и главният персонаж Джем, който мечтае да бъде писател, но става инженер-геолог. Самият Орхан Памук учи архитектура, докато не се отказва, за да се посвети на думите.

В тази връзка е любопитен и образът на майстора Уста Махмут. Фигурата на занаятчията, майстора, носителя на знанието, което предава на учениците си, продължава присъствието си в повествованието на Орхан Памук и от предишни негови творби – читателят бива запознат с този характерен по-скоро за източните култури образ, който често замества бащата, но и бива подлаган на съмнение от страна на своите ученици. Веригата от конфликти в този роман изгражда противоречиви образи, които са и престъпващи нормата, но и жертва на престъпилите нормата.

Заглавието и на този роман на Орхан Памук заиграва с цветовата семантика, но не само посредством думите, а и на графично ниво. Корицата, идеята за която е на Орхан Памук (подход, който срещаме и при предходната му книга – „Странност на ума“), е образ именно на фаталната червенокоса жена, която „изпъстря“ света на младия Джем с багрите на порива и желанието. А в последната част на книгата читателят чува и нейния глас на майка и възлюбена, макар двете ѝ роли да са проявени именно през хюбриса.

„Червенокосата“ изненадва със своята краткост, но не и с наративната си многопластовост. Диалогичността на романа, от друга страна, с други творби на самия Орхан Памук задава едни широки рамки на рецепция, които са благодатни за много различни прочити. Неоспоримо обаче сред най-въздействащите идеи на „Червенокосата“ е сблъсъкът между порива и дълга, между мечтата и осъществяването ѝ, между твореца и прагматика. Поредният цветен роман на Памук, който успява да нюансира едни наглед познати конфликти, ползвайки легендата и мита, но през дискурса на съвременното общество.

Памук, О. Червенокосата. София: Еднорог, 2016, с. 287.